Уладзімір ШЫМЧОНАК.

Віктар ЛЬВОЎ.

Іван ФІЛЮТЧЫК.

Мікалай АХРАМЕЙКА.

Леанід ЛЯЛЬКІН.

ПРАЕКТ «ЛЮБАНШЧЫНА ПАРТЫЗАНСКАЯ»

І загрымелі ўзрывы на чыгунцы...

У ноч на 3 жніўня 1943 года амаль адначасова раздаліся ўзрывы на многіх участках чыгуначных камунікацый у тыле нямецкіх войскаў. Гітлераўцы, як ні рыхтаваліся да адбіцця партызанскіх дыверсій, былі проста ашаломлены маштабамі разбурэнняў.

Ашаломлены настолькі, што ў некаторых месцах узяліся за рамонт чыгуначнага палатна толькі на трэція суткі! Так пачалася славутая «Рэйкавая вайна» – аперацыя народных мсціўцаў з мэтай паралізаваць перакідку рэзерваў і падвоз боепрыпасаў адступаючым пасля паражэння ў Курскай бітве варожым групоўкам.

Мала хто ведае, што своеасаблівай генеральнай рэпетыцыяй «Рэйкавай вайны» стала аперацыя «Граніт», план якой быў зацверджаны 21 красавіка 1943 г. загадам начальніка Беларускага штаба партызанскага руху П.З. Калінінам.

Пад «Граніт» у тыл праціўніка – для партызанаў – самалётамі і планёрамі была дастаўлена значная колькасць зброі, боепрыпасаў, узрыўчаткі, капсуляў-дэтанатараў, бікфордавага шнура. Туды ж – у партызанскія зоны – закінулі не адзін дзясятак спецыялістаў-падрыўнікоў, якія вучылі народных мсціўцаў дыверсійнай справе.

Ужо 26 красавіка, праз пяць дзён пасля зацвярджэння плана, партызанская брыгада №64 імя В. Чкалава пад камандаваннем М. Розава ўзарвала мост даўжынёй 67 метраў праз Арэсу ля станцыі Вярхуціна на чыгуначнай лініі Асіповічы–Слуцк. Калі штурмавая група мост захапіла, яго адразу ж замініравалі падрыўнікі на чале з інструктарам Мінскага партызанскага злучэння па падрыўной справе **Уладзімірам Шымчонкам**. Праз некалькі хвілін мост узляцеў на паветра. У выніку рух цягнікоў па лініі перапыніўся на два тыдні.

Увогуле ж «Граніт» быў прызнаны не надта ўдалай аперацыяй (яна праводзілася да 1 чэрвеня 1943 г.). У тым ліку – і ў плане арганізацыі забеспячэння народных мсціўцаў усім неабходным для масавых дыверсій на чыгуначных камунікацыях праціўніка. Але дала вельмі каштоўны вопыт, які пасля дазволіў належным чынам падрыхтавацца да «Рэйкавай вайны».

Па-першае, партызаны надзвычай дакладна разведалі абстаноўку на чыгуначных камунікацыях праціўніка. А разведчыкі ў атрадах народных мсціўцаў былі адмысловыя. Напрыклад, Апанас Беразоўскі з Ямінска, які здабываў разведдадзеныя для атрада імя Я. Гарбачова, Аляксандр Рудзько з Калінаўкі – для атрада імя М. Сільніцкага, Мікалай Паторскі і Павел Дзяшковіч з той жа Калінаўкі ды Сямён Лагун і Мікалай Сініцкі з Малых Гарадзяцічаў – для штаба брыгады №25 імя П. Панамарэнкі, Валодзя Шпакоўскі з Татаркі (юнаку было ўсяго пятнаццаць гадоў, калі ён стаў партызанам) і Міхаіл Вечар з Ямінска – для атрада імя М. Громава, Яўген Гуткоўскі з Жывуні – для атрада імя А. Неўскага, і многія іншыя мужныя змагары з ворагам.

Яны абследавалі чыгунку ўздоўж і ўпоперак, выявілі сістэму і парадак аховы пэўных участкаў, дзе можна сустрэць патрульную дрызіну, а дзе – пешы патруль, месцы, дзе ёсць магчымасць скрытна падабрацца да чыгуначнага палатна, зафіксавалі размяшчэнне варожых умацаванняў на станцыях, склад і ўзбраенне іх гарнізонаў. Усё гэта стала надзейным падмуркам для паспяховага правядзення «Рэйкавай вайны».

Па-другое, партызаны скамплектавалі мноства груп мінёраў-падрыўнікоў з вопытных байцоў, якія ўжо мелі на сваім рахунку пушчаныя пад адхон нямецкія эшалоны з жывой сілай і тэхнікай, і з байцоў, што асвоілі падрыўную справу нядаўна (толькі ў брыгадзе №25 імя П. Панамарэнкі інструктар-падрыўнік **Маісей Урыцкі** навучыў згаданай справе з паўсотні маладых народных мсціўцаў).

Васіль БЯЛЯЕЎ і Маісей УРЫЦКІ (злева направа).

Так, скажам, у атрадзе імя М. Сільніцкага падрыўнікамі-віртуозамі былі Леанід Вавілін, Канстанцін Ваяводзін (камандзір узвода), Фёдар Дзеравягін (камандзір аддзялення), Сяргей Чугуноў (камандзір групы); у атрадзе імя М. Гастэлы – Віктар Агенскі, Ягорый Гаўрылаў, Барыс Глазкоў, Цімафей Грэбенчук, Віктар Клімкоў, **Віктар Львоў** (камандзір аддзялення), Марыя Мінц, Васіль Шутаў (камандзір узвода), у атрадзе імя Р. Катоўскага – **Іван Філютчык** з Талі (камандзір групы), у атрадзе імя Л. Даватара – Сцяпан Калянковіч з Ямінска, у атрадзе імя М. Кутузава – Андрэй Насановіч з Калінаўкі, у атрадзе імя Я. Гарбачова – Іван Ахрамейка, **Мікалай Ахрамейка** і Міхаіл Лагун з Малых Гарадзяцічаў, у атрадзе імя К. Каліноўскага – Рыгор Катовіч з Кузьмічоў, у атрадзе імя А. Неўскага – **Лёня Лялькін** з Падлуга. Усіх нельга і пералічыць!

Па-трэцяе, народныя мсціўцы стварылі запас узрыўчаткі. Гэтаму, зразумела, дапамагла і Вялікая зямля: толькі ў чэрвені 1943 г. адтуль было закінута на партызанскія базы 150 тон толавых шашак.

І ўсё ж выбуховыя рэчывы заставаліся ў вострым дэфіцыце. Яго ліквідоўвалі самі народныя мсціўцы: выплаўлялі тол са снарадаў і мін.

Аднымі з тых, хто займаўся такой небяспечнай справай, былі Максім Каўгарэня з Зялёнак і Сяргей Шыла з Касцяшоў – байцы атрада №2 імя М. Кутузава брыгады №100 імя С. Кірава. Толькі Сяргей Андрэевіч, як напісана ва ўзнагародным лісце да медаля «Партызану Айчыннай вайны», выплавіў пад тысячу кілаграмаў узрыўчаткі! А былі ж і ў іншых атрадах майстры!

Падрыхтоўка да «Рэйкавай вайны» не адмяняла правядзенне дыверсій на чыгунцы ў гэты перыяд. Яны здзяйсняліся ледзь не штодня. Так, 20 чэрвеня 1943 г. брыгада №64 імя В. Чкалава разграміла нямецка-паліцэйскі гарнізон станцыі Фалічы на лініі Слуцк–Асіповічы. Партызаны вывелі са строю ўваходны стрэлкі, пашкодзілі з паўкіламетра чыгуначнага палатна, узарвалі чыгуначны мост. А 28 чэрвеня вызначылася брыгада №25 імя П. Панамарэнкі: мінёры атрада імя А. Неўскага, у ліку якіх быў і Яўген Гуткоўскі з Жывуні, на Палескай чыгунцы падарвалі фашысцкі бронецягнік. У выніку былі знішчаны паравоз, тры бронепляцоўкі і больш за два дзясяткі варожых салдат. На жаль, 10 красавіка 1944 г. Яўген Аляксандравіч загінуў...

Што адбылося ў ноч на 3 жніўня 1943 года, вы ўжо ведаеце. «Рэйкавая вайна» працягвалася да 16 верасня. Народныя мсціўцы грамілі згаданыя камунікацыі. На чыгунку выходзілі цэлымі брыгадамі: адны байцы мініравалі стыкі рэек, другія – прыкрывалі мінёраў. І ўзрывалі, узрывалі, узрывалі!

**Ці быў плён?
О-о-о, яшчэ які!
Да пачатку восені перавозкі акупантаў чыгуначным транспартам скараціліся на сорак працэнтаў.
На некаторых участках рух нямецкіх эшалонаў быў затрыманы ад трох да пятнаццаці сутак.
А магістралі каля Магілёва не працавалі ўвесь жнівень.**

Дзеля аднаўлення разбуранай партызанамі чыгункі гітлераўцы вымушаны былі ў многіх месцах двухшляховыя ўчасткі ператтвараць у аднашляховыя, зварваць пашкоджаныя рэйкі, везці на замену рэйкі з Польшчы, Чэхіі, Германіі.

Зрэшты, народныя мсціўцы ўзрывалі не толькі чыгункі. Узнімалі на паветра масты, вадакачкі, знішчалі інфраструктуру станцый. І, канешне ж, працягвалі пускаць пад адхон эшалоны гітлераўцаў. І падыходзілі да гэтай справы творча, з выдумкай: там, дзе не маглі дастаць цягнік узрыўчаткай, выкарыстоўвалі супрацьтанкавую стрэльбу. Так, меліся сярод народных мсціўцаў асабліва меткія бранябойшчыкі. Дапусцім, Мікалай Шчарбачэня з Азломля ці Аляксандр Шпілеўскі з Азярнога, што ваявалі ў партызанскім атрадзе імя М. Гастэлы.

Каб неяк купіраваць дзеянні народных мсціўцаў, фашысты пачалі прыцягваць для аховы і абароны чыгуначных камунікацый дадатковыя сілы, нават часці з фронта. Але гэта не спыніла магутную хвалю партызанскіх дыверсій. Не паспелі гітлераўцы ачомацца ад «Рэйкавай вайны», як 19 верасня 1943 года стартавала аперацыя «Канцэрт», у час якой народныя мсціўцы зноў жа ледзь не на ўсёй акупаванай нямецкімі войскамі тэрыторыі СССР узгоднена і з новай сілай атакавалі варожую чыгунку.

Так набліжалася Вялікая Перамога...

**Сяргей КВІТКЕВІЧ,
навуковы супрацоўнік Любанскага музея народнай славы.**

Фота з фондаў музея і з інтэрнэт-крыніц.